ADRIANA CÎTEIA
"Ovidiu" University of Constanța

FUNDAMENTAL CONCEPTS OF BYZANTINE PERATOLOGY

Abstract: The space exterior to the mobile border of Byzantium was defined beyond any ambiguity, both from the perspective of the immediate politics of the Empire and from the symbolic perspective.
Approached from the perspective of the ontological realism, the border separates a rigorously circumscribed space from the exterior world that is simply-present. In case of the Byzantine peratological system, the exterior world has meant a group of ethnoi drawn to the Byzantine sphere of influence by missionary actions or pure political acts (in case of peoples with universalistic religious orientation: Persian, Arabian, Tatar-Mongolian). The mere ethnic, social and politic demarcation, and the management of the space in ethic terms was not enough in the byzantine history. Since the 4th Century the space management has gained an apodemic character. The border (peras) was not just a simple way of expressing the property feeling, yet a reference to the external space, the location where the adventure of defining the political and religious Ego in relation with the world (oikoumene) took place. Any foreign space (hyperoria) was approached by the Byzantine political theology from ecumenical perspective.
The Byzantine peratological metaphysics has combined the constant overpassing of the own political limits with the spiritual epektasis, mandatory from the religious perspective. The Byzantine apodemic instinct (of crossing of the own geographical limits) has had as Christian analogon the crossing of the own spiritual limits, the evasion in ontological and cosmologic areas.
The Byzantine political thinking was dominated by the need of an aperigraphic space, being permanently defined and meant- by vocation of the in perpetuum missionary activity- to communicate with the spaces that were non-congruent from political or religious perspective. In the morphology of the Byzantine and post-Byzantine culture, the border had a double role: to define the visible territorial limit, beyond which existed a foreign political and cultural space (hyperoria), and to define the margin, the extremity (peras), excluding the synonymy with the radical eshatos. Peras has represented the limit that can be crossed, with consequences for the consciousness. In the Byzantine reference system, the border has defined a "unique, different in itself" space. This synthetic unity was inherited by the modern and contemporaneous culture, from the perspective of which the border configures spaces without artificially segmenting them.

Keywords: Byzantium, peratology, border, space.

Spaţiul exterior graniţei mobile a Bizanţului a fost definit dincolo de orice ambiguitate, atât din perspectiva politicii imediate a Imperiului, cât şi din perspectivă simbolică.

Abordată din perspectiva realismului ontologic, graniţa desparte un spaţiu riguros circumscris, de lumea exterioară, simplu-prezentă. În cazul sistemului peratologic bizantin, lumea exterioară a însemnat o sumă de *ethnoi* atraşi în sfera de influenţă bizantină prin misionarat sau act politic pur - în cazul popoarelor de orientare religioasă universalistă: perşi, arabi, tătaro-mongoli. Simpla perimetrare etnică, socială, politică şi amenajare a spaţiului în

BDD-A21760 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:18 UTC)

sens etic nu a fost suficientă în istoria bizantină. Spaţializarea a căpătat încă din secolul al IV-lea un caracter *apodemic*. Graniţa (*peras*) nu a fost o simplă formă de exprimare a sentimentului de proprietate, ci trimiterea la spaţiul exterior, locul în care s-a derulat aventura definirii Sinelui politic şi religios în raport cu lumea (*oikoumene*). Orice spaţiu străin (*hyperoria*) a fost abordat de teologia politică bizantină din perspectivă ecumenică.

Metafizica peratologică bizantină a îmbinat depăşirea constantă a propriilor limite politice, cu *epectaza* spirituală, obligatorie din perspectiva creştină. Instinctul apodemic bizantin (de depăşire a propriilor limite geografice) a avut ca analogon creştin depăşirea propriilor limite spirituale, evaziunea în ontologic şi cosmologic.

Gândirea politică bizantină a fost dominată de necesitatea unui spaţiu aperigrafic, în continuă definire, menit (prin vocaţia misionaratului perpetuu) să comunice cu spaţiile necongruente din punct de vedere politic sau religios. În morfologia culturii bizantine şi post-bizantine, graniţa a avut un dublu rol: de a desemna limita teritorială vizibilă, dincolo de care se afla un spaţiu politic şi cultural străin (*hyperoria*), şi de a desemna marginea, extremitatea (*peras*), fără sinonimie cu radicalul *eshatos. Peras* a desemnat limita care poate fi depăşită, cu consecinţe în planul conştiinţei. În sistemul de referinţă bizantin, graniţa a definit un spaţiu „unic, diferind întru sine". Această unitate sintetică a fost moştenită de cultura europeană modernă şi contemporană, din perspectiva căreia graniţa configurează spaţii, fără a le segmenta artificial. Valenţele atribuite spaţiilor din sfera de influenţă politico-religioasă bizantină au fost stabilite de memoria colectivă, motiv pentru care anumite zone şi configuraţii etnice au avut un rol însemnat în gândirea politică bizantină (slavii, bulgarii, kazarii). Graniţa *apodemică* bizantină a fost expresia raportului dintre necesitatea exprimării mesajului creştin (*parresia*), a mesajului politic, şi situarea istorică a arealului geografic de dialog politic şi cultural. Graniţa *apodemică* bizantină a fost o cale de acces.

Imperiul Bizantin a redefinit limita şi în sens metafizic, prin conceptul de contemporaneitate progresivă cu Iisus Christos. Din această perspectivă singurele sisteme de referinţă corecte au fost Întruparea şi Parousia. Conceptul de teritorialitate în accepţiunea sa antică şi-a pierdut valoarea în favoarea ecumenismului, a extinderii limitelor prin creştinare, până la confundarea cetăţii terestre cu Cetatea lui Dumnezeu (doctrina augustiniană). Mistica peratologică bizantină a făcut trecerea de la *apodemia* la *xeniteea*- nevoia de înstrăinare până la transcederea graniţelor antropice.

Apodemia greacă, în accepţiunea ei platonică[1], de amenajare a spaţiului în sens teritorial şi etic a evoluat, în gândirea politică bizantină către spaţiul *aperigrafic,* în continuă definire în raport cu spaţiile necongruente din punct de vedere politic şi cultural. *Apodemia* bizantină a fost rezultatul întâlnirii dintre mesajul creştin -*parresia*[2]*,* şi mesajul politic. *Apodemia* bizantină desemnează posibilitatea de acces către spaţii noi.

Vechiul verb grec platonician ἀποδημεῖν cu rezonanţe strict politice a fost adaptat contextului religios creştin. În *Evanghelia după Matei,* 21:33[3] verbul ἀποδημεῖν desemnează trecerea într-un spaţiu străin, îndepărtat: ἀπεδήμησεν εἰς χώραν μακρὰν (= Luca 15:13). Χώραν μακρὰν este un spaţiu în aşteptarea identităţii religioase şi politice[4].

Etapa de definire a conceptului de teritorialitate în contextul raportului dintre Biserică şi Stat a fost marcată de termenul παρεπιδημία, cu sensul de transcedere a graniţelor politice

[1] Platon, *Phaidros,* trad. Gabriel Liiceanu, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993, 230 c-d:οὔτ'ἔις τὴν ὑπερορίαν ἀποδῆμεις ; idem, *Phaidon,* trad. Petru Creţia, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 40, n. 44; Gabriel Liiceanu, *Încercare în politropia omului şi a culturii,* Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1981, p. 153; idem, *Despre limită,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2007, p. 169-196

[2] Marcu, 8:32; Ioan 16:25; 2Corinteni 3:12 etc

[3] vezi şi Marcu 12:1, Luca 20:9

[4] *The Greek New Testament*, Stuttgart, 1994; Alfred Schmoller, *Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament*, Stuttgart, 1989, p. 53

BDD-A21760 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:18 UTC)

şi redefinire a lor în sens metafizic[5], de neglijare a graniţelor politice şi afirmare a graniţelor religioase. În *Evrei* 11:14 şi urm., căutarea patriei celeste anulează valoarea graniţelor Cetăţii Umane. Sintagma πατρίδα ἐπιζητοῦσιν, căutarea patriei are un înţeles eshatologic. În *Phaidon* 67 bc, semantismul trecerii este dominat de verbul πορέυωμαι, a călători într-un spaţiu ostil, iar substantivul utilizat pentru a desemna starea de trecere este ἀποδημία[6].

Verbul ἐξέβηω din pasajul neotestamentar menţionat anterior desemnează renunţarea la patria lumească, şi legitimează doctrina înstrăinării[7].

Parepidemia bizantină marchează procesul continuu de trecere[8] de la un teritoriu la altul, cu scop strict misionar până în secolul al IV-lea, iar după sec al IV-lea şi cu scop politic, pe măsura transformării creştinismului în instrument diplomatic[9].

Filosofia politică a limitei în Imperiul Bizantin implică de asemenea, abordarea conceptelor de *limes,* πέρας- limită[10], graniţă, identitate spaţială[11]. Sintagma τὰ περάτα γῆς din *Matei* 12:42 a slujit vocaţiei ecumenice bizantine atât în sens religios cât şi politic. Ea îşi defineşte sensul în contextul istoric al imperialismului bizantin din vremea heraklizilor şi macedonenilor. Termenul πέρας este sinonim în accepţie strict politică cu ὅρος. În sistemul de referinţă politic bizantin graniţa a definit un spaţiu al unităţii sintetice[12], care a influenţat matricea politică europeană contemporană, din perspectiva căreia graniţa configurează spaţii, fără a le segmenta artificial.

Vechiul concept grec *hyperoria*[13] , ca „totalitate a spaţiului geografic de dincolo de frontieră”[14] poate desemna în sistemul de referinţă politic bizantin *stromatismul* politic şi cultural barbar, plasat dincolo de zonele de influenţă ale Imperiului. În Imperiul Bizantin graniţa nu este abordată din perspectiva unui monotelism politic. Scopul fundamental al teologiei politice bizantine a fost de a suprapune *limes*-ul politic şi *horos*-ul creştin peste marginile lumii cunoscute. Impulsul proodic nu s-a manifestat însă constant, aşa cum presupune doctrina creştină a misionaratului perpetuu, ci periodic în funcţie de realităţile politice. În anul 626, la atacul avar, graniţa politică a fost chiar zidul capitalei, iar graniţa spirituală a fost marcată de ridicarea icoanei Fecioarei Hodighitria pe zid.

Caracterul extravertit, *apodemic* al matricei politice bizantine s-ar putea atribui

a) unei gândiri politice prin *mimesis*- nostalgia universalist-romană din perioada secolelor IV-VII;

b) „lipsei de civism”[15] a religiei creştine care a conturat paradigma omului străin şi călător pe pământ- ξενός καὶ παρεπίδημος. Totuşi, teoria lipsei de civism nu este general valabilă în Imperiu. Motivată şi de sintagma neotestamentară menţionată mai sus, teoria lipsei civismului poate fi aplicată perioadei creştinismului primar (sec. I-IV) şi sferei monahale de manifestare a religiozităţii[16]. În Imperiul Bizantin Biserica nu eliberează spaţiul profan[17] ci îl

[5]Evrei 11:13
[6] Platon, *Phaidon*, n. 82, p. 176
[7] Michel de Certeau, *Fabula mistică,* Editura Humanitas, Bucureşti, p. 42-43 ; 1 Corinteni, 3 :18, 2 Corinteni, 4 :18 ; Nae Ionescu, *Curs de metafuzică,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, p. 170-171
[8] 1 Petru 1:1
[9] A. Ducellier, *Bizantinii,* Editura Teora, Bucureşti, 1997, p. 74-100.
[10] Matei 12 :42
[11] Aristotel, *Metafizica*, 1022 a)4-6
[12] Constantin Noica, *Modelul cultural european*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993, p. 147-153
[13]Platon, *Phaidros*, 230 c-d
[14] Gabriel Liiceanu, *Încercare…,* p. 153
[15] Pierre Manent, *o filosofie politică pentru cetăţean,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2003, p. 43
[16] A. Guillaumont, *Originile vieţii monahale. Pentru o fenomenologie a monahismului,* Editura Anastasia, Bucureşti, 1998, p. 121-122
[17]Pierre Manent, *op. cit.*,p. 45

BDD-A21760 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:18 UTC)

asimilează în deplin acord cu legislaţia laică[18]. *Legea lui Zenon* din anul 480 a reinstituit caracterul civic al creştinismului, termenul care defineşte procesul de teritorializare poitico-religioasă fiind περìοικις[19]. Legea a condiţionat statutul urban al unei aşezări de tip πόλις de prezenţa unui scaun episcopal cu un teritoriu bine delimitat: ἀφορισθείση αὐτῇ περιοικίδος[20] . Vechii termeni latini *fines, termini*, frecvent atestaţi epigrafic[21] au fost înlocuiţi cu περίοικις. Ceea ce diferă faţă de perioada clasică a religiozităţii intracomunitare cu caracter opţional este caracterul transcomunitar optimist al creştinismului[22] devenit obligatoriu din punct de vedere dogmatic, care a fost împrumutat şi de gândirea politică. Termenul περίοικς defineşte caracterul ecumenic al bisericii, prin raporturile sufragane dintre comunităţile locale şi Noua Romă.

Peratologia ca act de ontologie politică poate defini vecinătăţile de ordin cultural şi politic ale Imperiului Bizantin. Ideologia politică bizantină[23] abordează noţiunea de vecinătate din două puncte de vedere distincte:

a) raportul direct- care poate fi urmărit în mod constant în întreaga istorie politică a Bizanţului, de la contactul cu popoarele germanice, la acceptarea tacită a primelor sclavinii, a Ţaratelor bulgare sau a vecinătăţii cu islamul;

b) raportul de aprezenţă[24], în care *celălalt* este perceput prin contact indirect- de exemplu, cazul regiunilor dunărene în secolele VII-X[25]. Acest tip de aprezentare a permis provinciilor în care s-a produs un reflux politic să evolueze într-o manieră originală, şi să-şi creeze o identitate politică în care aportul bizantin există, dar nu predomină.

Aprezentarea în sensul conştientizării prezenţei politice a celuilalt[26] fără posibilitatea intervenţiei sau în urma unui demers politic eşuat explică atitudinea Imperiului Bizantin faţă de Crimeea, trasarea unui *limes Tauricus* care urma linia fortificată ridicată de romani contra sciţilor, şi care a ajuns să despartă goţii crimeeni ortodocşi de facţiunile ariene[27].

Conceptul de aprezenţă a implicat în sistemul politic bizantin acceptarea unor vecinătăţi incomode (slavii de exemplu) şi a determinat efortul de legitimare a graniţei început în secolul al VIII-lea. Noesa[28] politică bizantină a abordat realitatea aprezenţei, a vecinătăţii impuse, cu instrumentele oferite de creştinism, transformând teritoriile incomode din punct de vedere politic, în teritorii virtual aderente la Imperiu, prin creştinare. Doctrina misionaratului perpetuu a slujit interesului apodemic bizantin.

„Experienţa alterităţii ca aprezentare”[29] implică abordarea teritoriilor de dincolo de *horos*-ul bizantin prin *mimesis* (conform unei tradiţii politice deja conturate, un exemplu elocvent fiind goţii faţă de care Imperiul şi-a păstrat atitudinea politică indiferent de circumstanţe) sau prin analogie, în cazul unor contacte politice noi (arabii). În general,

[18] J. Ortolan, *Explication historique des institutes de l'Empereur Justinien,* II, Paris, 1876, p. 245-272
[19] *Corpus Iuris Civilis,Codex Iustinianus*, I, 3, 35-36, *apud* Fontes Historiae Daco-Romanae, II, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1962, p. 372-373
[20] Adriana- Claudia Cîteia, *Instituţii eclesiastice pe litoralul vest-pontic, în lumina izvoarelor arheologice, literare şi epigrafice în secolele IV-VII,* Editura Muntenia, Constanţa, 2006, p. 308-309, cu bibliografia asupra subiectului
[21] O. Cuntz, *Itineraria Romana, I, Itineraria Antonini Augusti et Burdigalense*, Leipzig, 1929, p. 32
[22] Bruno Zani, Augusto Palmonari, (coordonatori), *Manual de Psihologia comunităţii,* Editura Polirom, Iaşi, 2003, p. 131-163
[23] H. Ahrweiller, *Ideologia politică a Imperiului Bizantin,* Editura Corint, Bucureşti, 2002, p. 24-45
[24] Edmunt Husserl, *Meditaţii carteziene,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 144-147
[25] Ion Barnea, Ştefan Ştefănescu, *Din Istoria Dobrogei, III. Bizantini, romani şi bulgari la Dunărea de Jos,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 1971, p. 7-23
[26] E. Husserl, *op. cit.*, p.145.
[27] Dimitri Obolensky, *Un commonwealth medieval : Bizanţul,*Editura Corint, Bucureşti, 2002, p. 56-84
[28] E. Husserl, *op. cit.*, p. 12
[29] *Ibidem*, p. 144

BDD-A21760 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:18 UTC)

abordarea prin analogie a dus la coabitare politică[30] . Acest gen de abordare a implicat şi atitudinea religioasă. *Oikoumene* ca teritoriu virtual bizantin a avut o componentă fundamental creştină. Sisteme politice străine în esenţă de cel bizantin, au ajuns astfel să graviteze în jurul acestuia[31]. Complexul superiorităţii politice a fost însă temperat de valorile moral-creştine: smerenia, *amerimnia, xeniteea* etc[32].

Analiza fenomenologică a conceptelor de limită, vecinătate, prezenţă, aprezenţă nu este posibilă fără o abordare din sistemul de referinţă opus celui bizantin, al acelor *ethnoi* (barbari, necreştini) care au intrat în contact cu Bizanţul. Slavii şi bulgarii, de exemplu au încercat să se poziţioneze, să se circumscrie spaţiului politic bizantin. Ei au devenit parte a fiinţei politice bizantine, cu acordul tacit al Imperiului, până în vremea dinastiei macedonene[33]. Efectivitatea prezenţei lor se simte până la atacul tătaro-mongol (1240) când Ţaratul lui Ioan Asan al II-lea îşi încetează existenţa[34] .Predicatul efectivităţii prezenţei politice a adaugat conceptelor de *peras, horos, apodemia*[35], percepţia atât din perspectiva Imperiului cât şi din perspectiva barbară[36].

Perimetrarea teritorială ca fundament al unei intenţionalităţi politice şi religioase a dus la formularea unui context ustensilic[37] în ideologia politică bizantină: scopul raporturilor cu barbarii a fost cel civilizator- prin creştinare, şi de concretizare a impulsului apodemic bizantin, prin extinderea graniţelor. Acest context ustensilic a asigurat apodemia graniţelor din secolele IX-XI (876-1056)[38]. Extinderea frontierelor bizantine de la Eufrat, Caucaz, până în Italia, de la Dunăre până în Palestina[39] a deteriorat relaţiile cu bulgarii, şi a refăcut relaţia cu populaţiile din ţinuturile maritime de tradiţie greco-orientală. Politica graniţelor a evoluat în Imperiul Bizantin de la dorinţa de *imitatio imperii* din vremea lui Iustinian, la universalismul dinastiei Macedonene. Procesul poate fi surprins şi la nivel antroponimic: a dispărut din *trianomina* de tradiţie romană indicaţia privind locul de naştere al individului (*natale solum*)[40]. Originea etnică şi-a pierdut importanţa în favoarea unei *patria communis*- Imperiul Bizantin. Menţionarea provinciei de proveniență într-un antroponim a devenit treptat (de la Constantin cel Mare la Iustinian) expresia unui particularism etnic politic, şi cultural nerelevant[41]. Noile solidarităţi din vechile provincii imperiale au fost determinate de cetăţenia creştină[42]. Creştinul străin şi călător pe pământ nu mai avea nevoie de vechile repere ale teritorialităţii. Teologia politică bizantină de după Eusebius din Caesareea[43] a asociat Imperiul cu moştenirea lui Dumnezeu. În acest context,nu originea individului, ci destinaţia acestuia, *telos*-ul creştin a devenit principalul subiect al dialogului dintre Stat şi Biserică.

---

[30] De exemplu, emirul turc Tzachas a fost ajutat să-şi construiască flota cu care a pustiit ţărmul egeean şi a ameninţat Constantinopolul de populaţia bizantină din jurul Smirnei. de asemenea, bizantinii din Frigia au refuzat să iasă de sub autoritatea turcilor, în vremea basileului Ioan Comnenul, pentru că adoptaseră deja modul de viaţă al acestora; cf. H. Ahrweiller, *op. cit.,* p.64

[31] În familia imaginară a suveranilor, prinţul germanic era numit frate, ţarul bulgar fiu, iar prinţii mai puţin importanţi, prieteni; *Ibidem,* p. 45

[32] A. Guillaumont, *op. cit., passim*

[33] D. Obolensky, *op. cit.,* p. 61-63

[34] *Ibidem,* p. 266

[35] trecerea de la conceptul de frontieră geografică, la frontieră virtuală s-a făcut fără nici o dificultate în contextul teologiei politice bizantine.

[36] Martin Heidegger, *Probleme fundamentale ale fenomenologiei,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2006, p. 88-90

[37] *Ibidem,* p. 268-273

[38]H. Ahrweiller, *op. cit.,* p. 36-56

[39] *Ibidem,* p. 39

[40] Fr. De Martino, *Storia de la costituzione romana,* V, Napoli, 1975, p. 470-496

[41] *Ibidem,* p. 538-540

[42] *Ibidem,* p. 530-558

[43] Jaroslav Pelikan, *Tradiţia creştină. O istorie a dezvoltării doctrinei,*I, *Naşterea tradiţiei universale (100-600),* trad. Silvia Palade, Editura Polirom, Iaşi, 2004, p. 31.

BDD-A21760 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:18 UTC)

Din secolul al XIII-lea, sub impactul cruciatei, şi a raportului direct cu lumea musulmană[44], identitatea teritorială a fost marcată de relaţia adverbială ἐνθαῦτα (Imperiul Bizantin)- ἐκεῖνον (dincolo). În *Memoriile* lui Georgios Sphrantzes[45], sintagma περάω ἐκεῖνον desemnează trecerea în ţinutul ostil (din perspectivă inversă, otomană, termenul este *dar ul harb*[46]), sintagmă prezentă şi în cronica mai timpurie a lui Macarie Melissenos[47] . Ducas[48] foloseşte pentru „ţinuturile străine" adverbul τὰ ἀλλότρια.

Aşadar, raportul ἐνθαῦτα- ἐκεῖνον- ἀλλότρια se referă la suma elementelor distinctive celor două spaţii religioase: spaţiul creştin şi spaţiul musulman, şi marchează existenţa unor τόποι în care dialogul nu poate exista decât la nivel politic.

Apodemia graniţei dintre creştini şi musulmani, dintre *dar ul Islam* şi *dar ul keferî* este rezultatul unor construcţii politice, dar şi al identităţii religioase.

Întâlnirea dintre *horos*-ul bizantin şi conceptele musulmane *uç* (frontieră) şi *ilhak* (anexare, extindere), fundamentale în afirmarea pretenţiei de universalitate musulmană a avut consecinţe dramatice pentru Imperiul Bizantin[49].

Conform dreptului otoman al popoarelor, locul Imperiului Bizantin se afla în *dar ul Islam*[50], scopul instituţiei sultanale fiind „să mărească poporul profetului şi să-l micşoreze pe cel al bizantinilor"[51] :καὶ κατὰ σχοπὸν εἶχε τοῦ αὐξάνεσθαι τὸ τοῦ προφήτου ἔθνος καὶ ἐλαττοῦσθαι τὸ τῶν Ῥωμαίων. Pentru anexarea teritoriilor bizantine la Casa Islamului, Ducas foloseşte la aorist, verbul συνάπτω (a uni)[52]. În Casa Islamului, identitatea politică a Bizanţului a fost anulată. Singura concesie a fost integrarea în categoria oamenilor cărţii (recunoaşterea identităţii culturale)- *ahl al kitâb*, alături de evrei şi zoroastrieni[53].

Diastema este, în plan politic un spaţiu al acomodării cu „celălalt", iar în plan religios este intervalul necesar acomodării cu realitatea ultimă. Conceptul este aplicabil atât pe verticală, ca paranteză între Creator şi creaţie, cât şi ca un continuum explicativ între timpul profan şi cel liturgic.

Eshatos, concept de origine neotestamentară[54] are un sens adverbial, de noutate absolută, noutate continuă- ἔ□□□□□□□□ ἐ□'□ἔ□□□□□□, şi un sens substantival de *ultimum, extremum*, realitate ultimă- □à□ἔ□□□□□□□marginea pământului în kerigma creştină[55] - ἐ□ς□ἔ□□□□□□□□□ῆς□□ῆς□□limită preontică, în teza congenezei lui Dumnezeu cu lumea[56], reper ktisiologic, anterior Genezei, reper pretemporal- ἐ□'□ἔ□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□[57]□

Din tipologia frontierei metafizice am ales termenii *akron, chasma, horos, yesod, peras- perasis, methorion, phragmos.*

---

[44] Emanoil Băbuş, *Bizanţul între Occidentul creştin şi Orientul islamic (secolele VII-XV)*, Editura Sofia, Bucureşti, 2006, p. 116-132

[45] Georgios Sphrantzes, *Memorii. 1401-1477*, ed. Vasile Grecu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1966, VII, 2, 22; VII, 3, 9, p. 8-10

[46] Viorel Panaite, *Pace, război şi comerţ în islam. Ţările române şi dreptul otoman al popoarelor(secolele XV-XVII)*, Editura All, Bucureşti, 1997, p. 72.

[47]Macarie Melissenos, *Cronica, 1258-1481*, I, 5, 20, *apud* G. Sphrantzes, *op. cit.*, p. 21.

[48] Ducas, *Istoria turco-bizantină (1341-1462)*, ed. Vasile Grecu, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1958, XV, 4, 28

[49] V. Panaite, *op. cit.*, p. 85-96

[50] *Ibidem*, p. 102

[51] Ducas, *Istoria*, XXIV, 5, p. 186-188

[52] A. Bailly, *Abrégé du dictionnaire grec-français*, Paris, 1928, p.828

[53] V. Panaite, *op. cit.*, p. 106-107

[54] Alfred Schmoller, *op. cit.*, p. 198. Sfârşitul timpului uman şi instituirea veşniciei- *Fapte* 2,17, Ioan 6,39-48; 7,37; Hb 1,2; 5,3;

[55] *Fapte* 1,8.

[56] 1Pe 1, 20.

[57] *Ibidem*.

BDD-A21760 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:18 UTC)

Akron este limita dincolo de care raţiunea umană nu poate trece, expresia apofatismului absolut: ἀ□□ἄ□□□□□□ὐ□□□□□□ἕ□ς□ ἄ□□□□□□ὐ□□□□[58]. *Akron* este unitatea de măsură a topologiei metafizice. Sintagma ἀ□□ἄ□□□□□ἕ□ς□ἄ□□□□exclude ideea de compartimentare verticală, prezentă în gnosticism şi în gândirea iudaică târzie; „lăţimea, lungimea, înălţimea şi adîncimea lumii spirituale”[59]- □□□ά□□ς□□□□ì □ῆ□□ς καὶ ὕ□□ς □□ì □ά□□ς care definesc pleroma creştină sunt reduse la o singură unitate de măsură- *akron* cu sensul de origine şi hotar.

Chasma este termenul utilizat pentru a desemna hotarul dintre Infern şi Paradis[60]: □□□□□ὐ□ἡ□□□□□□ì□ὐ□□□□□ά□□□□□έ□□□ἐ□□έ□□□□□□

Horos- Sthauros defineşte, în vocabularul gnostic graniţa dintre *pleroma* şi *kenoma*, dintre sus şi jos, dintre cunoaştere şi necunoaştere

Perasis înseamnă trecere, traversare, transformare. Termenul a fost utilizat în gnoza clasică pentru a indica urcarea şi coborârea sufletului prin sferele planetare, depăşirea frontierelor dintre cele şapte ceruri[61].

Methorion este un concept împrumutat din gândirea gnostică basilidiană[62], care exprimă ideea de înstrăinare, de apartenenţă la două realităţi necomplementare (în lume şi în afara lumii, în timp şi în afara timpului). In gnosticism, ca şi în creştinismul bizantin, *methorion* este atributul unuei existenţe parepidemice, care transcede limitele, dar rămâne limitată în materie, în timp, în destin[63].

Syaga, phragmos[64] este hotarul păzit de heruvimi care desparte două ordine de realitate şi două niveluri ontologice; graniţa dintre spaţiul sacru al paradisului şi spaţiul profan al *oikoumenei*.

Din multitudinea termenilor care au contribuit la definirea peratologiei dogmatice am analizat semnificaţiile perihorezei, limitele ktisiologice □□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□ς, şi verbele metairein şi metabainein care definesc caracterul instabil al limitei spaţiale şi temporale.

Verbul □□□□□í□□□□[65]□indică, traversarea, trecerea dintr-un *topos* în altul, caracterul incert, instabil al limitei (*peras, horos*). Verbul sugerează metamorfozele unui spaţiu gândit, retuşat simbolic, fiind propriu geografiilor identitare. In acest context, limita are rolul de a asigura întâlnirea dintre trecut şi prezent.

Verbul *metairein* sugerează depăşirea dificultăţilor de ierarhizare a treptelor ontologice dintre cetatea terestră şi cetatea lui Dumnezeu, fără a intra în contradicţie cu verticalitatea dinamică a spaţiului divin.

Spre deosebire de verbul *metairein*, verbul *metabainein*[66] indică transferul drastic dintr-un topos în altul, dintr-o stare ontologică în alta.

În „imaginaţia militară”, nevoia de a marca graniţele prin drumuri a fost desemnată în Imperiul Târziu cu termenii *praetensio, praetentura*, iar unităţile de măsură ale extinderii puterii imperiale au fost miliarii[67].

În *De Administrando Imperio*[68] basileul înlocuieşte mai vechiul termen *eschatia*, care definea marginea, limita, graniţa, cu termenii *synoros* (delimitare), *akra* (extremitate), *horos*,

[58] Matei 24, 31;Marcu 13, 27.
[59] Efeseni III, 18.
[60] Luca 16, 26
[61] I.P. Culianu, *Psihanodia*, p. 99-113.
[62] Jean Danielou, *Biserica primară de la origini până în secolul al III-lea*, Editura Herald, Bucureşti, 2008, p. 83-85.
[63] Henri- Charles Puech, *Despre gnoză şi gnosticism*, Editura Herald, Bucureşti, 2008, p. 244.
[64] Matei 21, 33; Marcu 12,1; Luca 14,23; Efeseni 2, 14 .
[65] Matei 13, 53; 19,1.
[66] Matei 8, 28.
[67] *C.R. Whittaker*, p. 80.

BDD-A21760 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:18 UTC)

horion, horismos (graniţă, hotar)[69]. În secolul al XII-lea, Ana Comnena a folosit aceeaşi termeni pentru a defini graniţele stabilite prin tratatele de pace[70].

În poemele lui Manganeius Prodromus[71] scrise în jurul anului 1156, după conflictele bizantino-maghiare[72] vocabularul peratologic defineşte *horos*-ul dintre lumea romană şi cea non-romană, localizat la Dunăre. Fluviul este numit *horon* („frontiera de apă"), *metaichmian* (teritoriul nimănui), *horizon ton horizonta* (limita ultimă), *horotheton* (graniţa dintre *oikos*-ul bizantin şi lumea ostilă de dincolo de frontieră, pe care poetul o numeşte *hyperoria*).

[68] *De Administrando Imperio*, ed. G. Moravesik, Washington DC, 1967.
[69] *De Administrando*, 140, 144, 154, 212, 214.
[70] *Alexiada* I, 138; II, 43.
[71] Poemele de tip *enkomion* 2, 7, 15, *apud* Paul Stephenson, *op. cit.*, p. 234-235.
[72] 1150-1155, *Ibidem*, cap. VII.

BDD-A21760 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:18 UTC)